

Sygn. akt II UK 351/09

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 5 maja 2010 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Zbigniew Myszka (przewodniczący)

SSN Bogusław Cudowski (sprawozdawca)

SSN Jolanta Strusińska-Żukowska

w sprawie z wniosku L. K.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych z udziałem zainteresowanej K. Sp.
z o.o. w upadłości
o zaległe składki,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 5 maja 2010 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawcy od wyroku Sądu Apelacyjnego [...] z dnia 14 maja 2009 r.,

oddala skargę kasacyjną.

Uzasadnienie

Decyzją z 22 października 2007 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych orzekł, że L. K. jako były członek zarządu "K." spółka z o.o. z siedzibą w K. odpowiada całym swoim majątkiem za zobowiązania spółki, na które składają się zaległości z tytułu nieopłaconych składek na ubezpieczenia społeczne, ubezpieczenia zdrowotne, Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych za okres od stycznia do listopada 2002 r. w wysokości 39 549,98 zł, odsetki za zwłokę liczone od dnia następującego po terminie płatności do dnia wydania decyzji – 27 959,00 zł, koszty upomnienia 67,20 zł (łącznie 67 576,18 zł).

Wyrokiem z 23 grudnia 2008 r. Sąd Okręgowy Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych oddalił odwołanie L. K. od powyższej decyzji. Sąd ustalił między innymi, że uchwałą z 30 czerwca 2000 r. powołano zarząd spółki w składzie M. K. i L. K. Postanowieniem z 9 sierpnia 2000 r. Sąd Rejonowy wpisał ich do rejestru jako członków zarządu. M. K. zmarł 31 stycznia 2006 r. W deklaracji podatkowej GIT - 8 za okres od 1 stycznia 1999 r. do 31 grudnia 1999 r. spółka wykazała dochód 22 725,40 zł. Z rachunku zysków i strat za ten okres wynikał zysk netto 8 059,25 zł (w całości przeznaczony na powiększenie kapitału zapasowego spółki). W deklaracji podatkowej GIT - 2 za okres od 1 stycznia 2000 r. do 30 września 2000 r. Spółka wykazała stratę w wysokości 22 183,55 zł. W deklaracji podatkowej GIT 8 za okres od 1 stycznia 2001 r. do 31 grudnia 2001 r. spółka wykazała stratę 137 032,80 zł.

30 marca 2001 r. spółka złożyła do Sądu Rejonowego w K. – Sądu Gospodarczego wniosek o otwarcie postępowania układowego. Do wniosku dołączyła między innymi: rachunek zysków i strat za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 2000 r., z którego wynikało, że za 2000 r. zysk netto wyniósł 1 475,40 zł, za 1999 r. 8 059,25 zł; zestawienie wierzytelności powyżej 4 000,00 zł, które na 29 stycznia 2001 r. dawały łączną kwotę zobowiązań 398 653,52 zł, a na 2 sierpnia 2001 r. 508 339,93 zł; zestawienie drobnych wierzytelności, które na 29 stycznia 2001 r. wynosiły 8 352,78 zł, a na 2 sierpnia 2001 r. 12 260,41 zł; zestawienie wierzytelności nie objętych układem, tj. 24 288,87 zł i 70 209,94 zł; zestawienie wierzytelności spornych, w których toczy się postępowanie sądowe; informację o posiadanych tytułach egzekucyjnych przeciwko dłużnikom na kwoty: 4 249,30 zł,

5 000,00 zł, 17 000,00 zł, 21 400,00 zł, 4 000,00 zł oraz zajętych przez ZUS rachunkach bankowych.

Postanowieniem z 2 sierpnia 2001 r. Sąd Rejonowy w K. otworzył postępowanie układowe. Zgodnie z opinią biegłego sporządzoną w postępowaniu układowym w marcu 2002 r. zrealizowanie programu działalności gospodarczej spółki w latach 2002-2005 gwarantowało wykonanie układu pod warunkiem, że będzie on zawarty według propozycji dłużnika.

Postanowieniem z 16 lipca 2002 r. Sąd Rejonowy w K. umorzył postępowanie układowe. Układu nie zawarto, ponieważ głosujący za układem wierzyciele nie reprezentowali 2/3 ogólnej sumy wierzycieli. 19 lipca 2002 r. wierzyciel spółki - S. sp. z o.o., złożyła wniosek o ogłoszenie upadłości spółki K. 12 listopada 2002 r. wniosek o ogłoszenie upadłości złożyła sama spółka. Postępowanie z tego wniosku zostało dołączone do sprawy z wniosku wierzyciela S.

Postanowieniem z 2 grudnia 2002 r. Sąd Rejonowy ogłosił upadłość spółki. Na dzień otwarcia upadłości majątek obrotowy spółki wynosił 221 297,57 w tym środki pieniężne 8 489,12 zł. Od marca 2004 r. zabrakło pieniędzy na postępowanie upadłościowe, a zaległości z postępowania upadłościowego wynoszą 12 000,00 zł. W chwili przejścia spółki przez syndyka długi spółki wynosiły 772 000,00 zł, a spółka nie posiadała żadnego majątku. Rachunek zysków i strat na 31 grudnia 2001 r. wykazywał stratę netto 149 931,40 zł, na dzień 1 grudnia 2002 r. 163 053,29 zł, a na 31 grudnia 2002 r. 175,424,26 zł.

Postanowieniem z 19 grudnia 2005 r. Sąd Rejonowy w K. umorzył postępowania upadłościowe.

W tak ustalonym stanie faktycznym sprawy Sąd Okręgowy po przytoczeniu treści art. 31, 32 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych oraz art. 116 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa podkreślił, że postępowanie układowe nie zakończyło się zawarciem układu, a wniosek o ogłoszenie upadłości został złożony przez spółkę dopiero w listopadzie 2002 r., kiedy majątek spółki nie wystarczał na pokrycie kosztów postępowania. Zaznaczono też, że pierwszy wniosek o ogłoszenie upadłości złożył jej wierzyciel.

Z tego względu Sąd Okręgowy przyjął, że odwołanie L. K. od decyzji organu rentowego jest niezasadne.

Apelację od wyroku wniósł wnioskodawca, zaskarżając wyrok w całości i zarzucając mu sprzeczność istotnych ustaleń z zebrany w sprawie materiałem dowodowym poprzez uznanie, że zarząd spółki działał z opieszałością i bez uzasadnionych ekonomicznie powodów rozpoczął postępowanie układowe, które było skazane na niepowodzenie, a w konsekwencji spowodowało opóźnienie w złożeniu wniosku o ogłoszenie upadłości spółki z pokrzywdzeniem wierzycieli. Sąd błędnie ocenił działania zarządu w szczególności w zakresie rentowności firmy i szans utrzymania się na rynku.

Sąd Apelacyjny wyrokiem z 14 maja 2009 r. apelację oddalił. Sąd Apelacyjny zaznaczył, że bezsporne jest, iż zobowiązanie spółki względem ZUS z tytułu składek powstało w czasie sprawowania przez wnioskodawcę funkcji członka zarządu. Kwestią sporną było natomiast ustalenie czy wnioskodawca ponosi odpowiedzialność z tytułu powstałych zobowiązań. Uznano za Sądem I instancji, że egzekucja względem spółki okazała się bezskuteczna. Prawdłowo Sąd Okręgowy uznał też, że wnioskodawca nie wykazał przesłanek umożliwiających uwolnienie się go od odpowiedzialności (art. 116 ordynacji podatkowej). Wnioskodawca nie przedstawił bowiem w tym zakresie żadnych dowodów i nie wykazał, że zgłosił w wymaganym czasie wniosek o przeprowadzenie postępowania upadłościowego albo też że nie ponosi on winy za zwłokę w złożeniu wniosku o upadłość. Zarzuty apelacji w tym zakresie stanowią jedynie polemikę ze stanowiskiem Sądu I instancji. Opinia skarżącego, że postępowanie układowe przedłużało się nie z winy spółki i że istniały trudności z przepływem informacji między wierzycielami spółki nie mogą stanowić podstawy do uwolnienia wnioskodawcy od odpowiedzialności za zobowiązania spółki. W uzasadnieniu Sąd Apelacyjny podkreślił zwłaszcza, że wnioskodawca jako osoba zarządzająca spółką powinien mieć na względzie, że nie zebrano całości kwoty koniecznej do zawarcia układu, a sytuacja finansowa spółki pogarszała się. Jej majątek nie wystarczał na pokrycie zobowiązań, co stanowiło podstawę do niezwłocznego zgłoszenia wniosku o upadłość. Katalog przesłanek stanowiących podstawę do

uwolnienia członka zarządu od odpowiedzialności za zobowiązania spółki jest zamknięty, a te wymienione w ustawie w sprawie nie wystąpiły.

Skargę kasacyjną złożył wnioskodawca, zaskarżając wyrok Sądu Apelacyjnego w całości. Jako podstawę skargi wskazano naruszenie prawa materialnego poprzez: 1) błędną wykładnię art. 116 § 1 pkt 1 lit. a Ordynacji podatkowej w związku z art. 31 ustawy z dnia 13 października 1998 roku o systemie ubezpieczeń społecznych polegającą na pominięciu przesłanki egzoneracyjnej wyłączającej odpowiedzialność członka zarządu w sytuacji, gdy toczyło się postępowanie układowe z wniosku zarządu spółki, 2) przez niezastosowanie art. 5 ust. 3 Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. Prawo upadłościowe (j.t.: Dz. U. z 1991 r. Nr 118, poz. 512 ze zm.), a w konsekwencji uznanie, że wnioskodawca nie wystąpił o ogłoszenie upadłości we właściwym czasie.

Wniesiono o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania z uwagi na jej oczywistą zasadność oraz potrzebę wykładni przepisów prawnych, w szczególności art. 116 Ordynacji podatkowej oraz art. 15 ust. 2 Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Prawo o postępowaniu układowym z dnia 24 października 1934 r. (Dz. U. Nr 93, poz. 836 ze zm.). Dotyczy to w szczególności określenia, czy w przypadku, gdy toczy się postępowanie układowe z wniosku zarządu osoby prawnej, dla wyłączenia odpowiedzialności z art. 116 Ordynacji podatkowej, konieczne jest złożenie wniosku o ogłoszenie upadłości. Kwestia ta pozostaje w ścisłym związku z ustaleniem, czy w świetle art. 15 ust. 2 Rozporządzenia Prawo o postępowaniu układowym możliwe jest wystąpienie z wnioskiem o ogłoszenie upadłości przez zarząd spółki, w stosunku do której toczy się postępowanie układowe.

Wnoszono o zmianę zaskarżonego wyroku i uwzględnienie odwołania wnioskodawcy od decyzji organu rentowego obciążającej wnioskodawcę odpowiedzialnością za zobowiązania spółki oraz zasądzenie na rzecz wnioskodawcy kosztów procesu za wszystkie instancje, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu przy uwzględnieniu kosztów postępowania kasacyjnego jako części kosztów procesu.

W uzasadnieniu skargi zaznaczono przede wszystkim, że Sąd Apelacyjny w uzasadnieniu wyroku skoncentrował się wyłącznie na jednej z przesłanek egzoneracyjnych – tj. zgłoszeniu wniosku o upadłość. W opinii skarżącego, Sąd powinien był odnieść się do przepisów określających możliwości wystąpienia z wnioskiem o ogłoszenie upadłości, jak również ocenić wpływ toczącego się w czasie powstania zaległości w składkach postępowania układowego. Sąd Apelacyjny dokonał oceny wyłącznie w kontekście zgłoszenia wniosku o ogłoszenie upadłości. Nawet jednak ograniczając się do badania sytuacji wnioskodawcy z punktu widzenia tego właśnie wniosku, podkreślono, że ze względu na treść art. 15 § 2 Rozporządzenia Prawa o postępowaniu układowym, nie może być ogłoszona upadłość dłużnika w czasie trwania postępowania układowego. Wnioskodawca nie miał zatem prawnej możliwości wystąpienia z wnioskiem o ogłoszenie upadłości w czasie trwania postępowania układowego.

Zaznaczono, że dla zastosowania art. 116 Ordynacji podatkowej konieczne jest ustalenie właściwego czasu złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości. Art. 5 Rozporządzenia Prawo upadłościowe jest w tym zakresie właściwy. Art. 5 § 3 stanowi, że w czasie trwania postępowania układowego terminy do wystąpienia z wnioskiem o ogłoszenie upadłości nie biegną, a jeżeli wystąpiły okoliczności uzasadniające wystąpienie z wnioskiem, ulegają zawieszeniu. W konsekwencji należało uznać, że wnioskodawca nie miał obowiązku występowania z wnioskiem o ogłoszenie upadłości spółki. Toczyło się bowiem postępowanie układowe.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna okazała się nie mieć uzasadnionych podstaw.

Przedmiotem niniejszego sporu była odpowiedzialność członka zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością za zaległości z tytułu nieopłaconych składek na ubezpieczenia społeczne, ubezpieczenie zdrowotne, Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych.

Sąd Apelacyjny trafnie przyjął, że z mocy art. 31 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz. U. 2009 r. Nr 205, poz. 1585) znajduje zastosowanie art. 116 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa (jednolity tekst: Dz. U. z 2005 r. Nr 8, poz. 60) – dalej ordynacja. Zgodnie z przepisem art. 116 § 1 ordynacji, za zaległości

podatkowe (składkowe) spółki z ograniczoną odpowiedzialnością odpowiadają solidarnie całym swoim majątkiem członkowie jej zarządu, jeżeli egzekucja z majątku spółki okazała się w całości lub części bezskuteczna, a członek zarządu nie wykazał, że we właściwym czasie zgłoszono wniosek o ogłoszenie upadłości lub wszczęto postępowanie zapobiegające ogłoszeniu upadłości (postępowanie układowe) albo niezgłoszenie wniosku o ogłoszenie upadłości lub niewszczęcie postępowania zapobiegającego upadłości (postępowania układowego) nastąpiło bez jego winy oraz nie wskazuje mienia spółki, z którego egzekucja umożliwi zaspokojenie należności podatkowych (składkowych) spółki w znacznej części. Ponadto art. 116 § 2 ordynacji stanowi, że odpowiedzialność ta obejmuje zobowiązania podatkowe (składkowe), których termin płatności upływał w czasie pełnienia obowiązków członka zarządu.

Sąd Apelacyjny stwierdził, że zobowiązania składkowe spółki powstały w czasie pełnienia przez wnioskodawcę funkcji członka zarządu. Zdaniem Sądu drugiej instancji nie zaszyły też przewidziane prawem przesłanki umożliwiające uwolnienie się od odpowiedzialności.

Zasadniczym problemem podniesionym w skardze kasacyjnej jest określenie wpływu wszczęcia postępowania układowego na odpowiedzialność członka zarządu za zaległości składkowe. Zdaniem skarżącego w czasie postępowania układowego nie mógł być złożony wniosek o upadłość. Z tego powodu miało dojść do naruszenia przepisów prawa materialnego, w szczególności art. 116 ordynacji oraz art. 15 ust. 2 Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. Prawo o postępowaniu układowym, (Dz. U.R.P. Nr 93, poz. 836, ze zm.).

Przed przystąpieniem do rozstrzygnięcia powyższego problemu należy stwierdzić, że art. 116 ordynacji jest odpowiednikiem dawnego art. 298 § 1 i 2 k.h. (obecnie art. 299 § 1 i 2 k.s.h.), który do czasu wejścia w życie tego przepisu ordynacji stanowił podstawę odpowiedzialności członków zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością za należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne (zob. uchwała składu siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego z dnia 15 września 1993, II UZP 15/93, OSNC 1994, nr 3, poz. 48 oraz niepublikowany wyrok SN z dnia 29 marca 2006 r., II UK 116/05). Z tego względu orzecznictwo Sądu

Najwyższego dotyczące art. 298 § 1 i 2 k.h. zachowało w znacznej mierze aktualność dla wykładni art. 116 ordynacji.

Wstępnie należy stwierdzić, że z literalnego brzmienia art. 116 § 1 ordynacji wynika, że wszczęcie postępowania układowego może stanowić samodzielną przesłankę zwolnienia członka zarządu spółki z o.o. z odpowiedzialności. Należy również przyjąć, że określenie „postępowanie układowe” odnosi się do postępowania, które w okresie objętym sporem było regulowane w rozporządzeniu z 1934 roku, uchylonym w dniu 1 października 2003 roku. W skardze kasacyjnej wyeksponowany został problem niemożności zgłoszenia wniosku o upadłość w czasie postępowania układowego. W istocie problem ten był uregulowany w art. 15 § 2 rozporządzenia o postępowaniu układowym. Stanowił on, że od daty otwarcia postępowania układowego do czasu prawomocnego rozstrzygnięcia co do układu lub umorzenia postępowania nie może być ogłoszona upadłość dłużnika (zob. też uwagi do art. 5 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. J. Korzonek: Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym. Komentarz, Kraków 1935, s. 16-17). Problem powyższy nie ma jednak zasadniczego znaczenia w rozstrzyganej sprawie.

Przesłanką uwalniającą członka zarządu od odpowiedzialności było bowiem, tak samo jak zgłoszenie wniosku o upadłość, zgłoszenie we właściwym czasie wniosku o wszczęcie postępowania układowego. Wyraźnego podkreślenia wymaga więc, że nie uwalniało od odpowiedzialności samo zgłoszenie wniosku, lecz zgłoszenie go w odpowiednim czasie. Takie ukształtowanie powyższej przesłanki egzoneracyjnej wynikało z istoty i celu postępowania układowego, jako postępowania zapobiegającego upadłości z jednoczesnym zaspokojeniem wierzycieli w zakresie określonym w układzie. Przyjmowano również w orzecznictwie, że uwolnienie się od odpowiedzialności na podstawie art. 116 ordynacji nie było uzależnione od sposobu rozstrzygnięcia przez sąd wniosku o ogłoszenie upadłości lub od wyniku postępowania układowego (zob. wyrok NSA z 13 lutego 2002 r., SA/Sz 1856/00, niepublikowany). Tak więc decydujące znaczenie dla rozstrzygnięcia miało udowodnienie przez wnioskodawcę, że złożenie wniosku o wszczęcie postępowania układowego nastąpiło we właściwym czasie.

Należy także zauważyć, iż w okresie objętym sporem należności z tytułu składek na ubezpieczenia społeczne były wyłączone z postępowania układowego (z mocy art. 25 ustawy systemowej, w brzmieniu obowiązującym do 1 lipca 2004 r. oraz art. 4 § 1 pkt 2 prawa o postępowaniu układowym). Organ rentowy (ZUS), jako wierzyciel uprzywilejowany nie mógł więc przystąpić do układu w zakresie tych należności. Jak przyjął Sąd Najwyższy uzasadnienie takiego rozwiązania stanowiła społeczna potrzeba ochrony świadczeń przysługujących pracownikom z ubezpieczenia społecznego, która byłaby iluzoryczna bez jednoczesnej ochrony należności z tytułu składek (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 5 października 1993 r., III CZP 132/93, OSNC 1994, nr 4, poz. 79). Pomimo tego należy przyjąć, że wszczęcie postępowania układowego we właściwym czasie zwalniało członków zarządu spółki z o.o. od odpowiedzialności za należności z tytułu składek na ubezpieczenia społeczne.

W kwestii „właściwego czasu” na wszczęcie postępowania układowego wypowiedział się już wcześniej Sąd Najwyższy. W wyroku z dnia 20 września 2000 r., I CKN 270/00 (LEX nr 51340) stwierdzono, że „właściwy czas” do wszczęcia postępowania układowego, o którym mowa w art. 298 § 2 k.h., to czas właściwy ze względu na ochronę wierzycieli. Za taki czas nie może być uznana chwila, w której pasywa przewyższają aktywa i z tej przyczyny dłużnik nie posiada już dostatecznych środków na wykonanie układu. W wyroku z dnia 8 stycznia 2008 r., I UK 172/07, wyrażony został pogląd, że wszczęcie postępowania układowego nastąpiło we właściwym czasie oznacza, iż nastąpiło to w takim czasie, że zaspokojenie przez spółkę całości należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne wobec ZUS, jako wierzyciela uprzywilejowanego wyłączonego z układu, pozostaje realne. Zdaniem Sądu Najwyższego, akceptowanym przez niniejszy skład orzekający, ocena ta powinna być dokonana *ex ante*, a więc z perspektywy sytuacji istniejącej w dniu wszczęcia postępowania układowego, a nie *ex post*, to jest z uwzględnieniem późniejszych zdarzeń. W wyroku z dnia 7 maja 1997 r., II CKN 117/97 (LEX nr 50806) Sąd Najwyższy stwierdził, że przy określaniu „właściwego czasu” dla wystąpienia o otwarcie postępowania układowego względnie o ogłoszenie upadłości (art. 298 § 2 k.h.) należy uwzględnić funkcje ochronne tych postępowań wobec wierzycieli, nie może to zatem być moment, w

którym wniosek o upadłość musi zostać oddalony, bo majątek dłużnika nie wystarcza nawet na zaspokojenie kosztów postępowania upadłościowego. Zbieżne poglądy są również prezentowane w doktrynie. Twierdzi się bowiem, że jeżeli już w chwili złożenia wniosku o otwarcie postępowania układowego istniał stan niewypłacalności spółki, to zgłoszenie oświadczenia będzie spóźnione i nastąpi w czasie, w którym winien już zostać złożony wniosek o ogłoszenie upadłości (A. M., A. K.: Odpowiedzialność członków zarządu za zobowiązania spółki z o.o. w świetle przepisów prawa handlowego i podatkowego, Warszawa 2004, s. 39-40).

Sąd Apelacyjny ustalił, że majątek spółki nie wystarczał na pokrycie zobowiązań oraz że nie zebrano całości kwoty koniecznej do zawarcia układu. W tej sytuacji należało więc uznać, że wniosek o otwarcie postępowania układowego nie był złożony we właściwym czasie. Problem ten został uwzględniony w ustaleniach faktycznych i uzasadnieniu zaskarżonego wyroku. Z tych względów należało uznać, że wyrok ten odpowiada prawu (nie zostały naruszone wskazane w skardze przepisy prawa materialnego), a skarga nie była oczywiście uzasadniona.

Z powyższych względów, na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., orzeczono jak w sentencji wyroku.